

göç kavramı bize ne söyler: göç ve toplum kitabının tahlili

ibrahim halid aldemir · 9 ağustos 2026 · 14 dk okuma

bismillah. elhamdulillah. vessalâtu vesselâmu alâ rasûlullah (ﷺ).

fatih yaman'ın göç ve toplum başlıklı kitabı; göç kavramının kendisinin ne ifade ettiği, göç ile ilgili kavramların muhtevası, belli başlı göç kuramları, küreselleşme ve göçün ilişkisi, göç yönetimi, özelde türkiye genelde dünya genelindeki güncel göç politikaları ve türkiye'deki suriyeliler konuları üzerine bir inceleme sunuyor. kitabın geneli teorik bir zemin üzerine kurulmuş görünüyor. dolayısıyla okumanın bir kısmı, özellikle göç kuramlarının izah edildiği kısım, okuyucuyu epey yoruyor. fakat yine de akıcı bir kitap olduğunu söylemek mümkün. bilhassa incelemenin sonunda değineceğimiz türkiye'deki suriyeliler konusu bağlamında yapılan öneriler dikkat edilmeye değer.

bugün gerçek manada küreselleşmiş bir dünyada yaşıyoruz. özellikle sosyal medya vesilesi ile dünyanın neredeyse her yerinden insanlar ile iletişim kurmak, devletlerin politikalarından haberdar olmak, teknolojik gelişmeleri takip etmek oldukça kolaylaşmış durumda. tüm bu haberdarlık durumu insanların daha iyi bir hayat yaşama umudu ile kendileri için yaşam alanı arama tavırlarını da muhakkak etkiliyor. sosyo-ekonomik nedenler, yaşam şartları, siyasi ve benzeri kaygılar; insanları yeni bir umut arayışına dolayısıyla da göçe itiyor. müellife göre günümüzde dünya adeta bir göçler çağı yaşamakta ve bu göçler ekonomik saiklerle gerçekleşmekte.

müellif göç kavramının tanımını evvela uluslararası göç örgütünden (iom) alınıyor. bu tanıma göre göç: “süresi, yapısı ve nedenine bakılmaksızın bir ülke içinde yahut uluslararası sınırlar arasında insanların yer değişimine bağlı olarak gelişen nüfus hareketleridir.” bahsi geçen tanıma ek olarak müellif, nedenlerin (bireysel, ekolojik, iktisadi yahut siyasi) de önemsenmesi gerektiğini vurgularken göçün yalnızca bir nüfus hareketi olmadığını toplumsal ve kültürel değişimi de ihtiva ettiğini belirtiyor. ardından göçlerin sınıflandırılmasının tarihinden ve bu sınıflamaların muhtevası açıklanıyor. (ilkel, zorlama, serbest, kitlesel göçler; gönüllü, zorlayıcı göçler; iç ve dış göç; bireysel, kitlesel, zincirleme göçler; geçici ve sürekli yerleşme amaçlı göçler vb.) bu açıklamaların ardından bugün ülkemizde de oldukça yaygın bir şekilde yanlış kullanılan göçmen, mülteci ve sığınmacı kavramlarının farklarının ne olduğu izah ediliyor. bu kavramların tanımları hem akademide söz sahibi olmak açısından hem de yeniden bir tanımlama yapabilmek açısından ehemmiyet gösteriyor. iom tarafından hazırlanan göç terimleri sözlüğü'ne göre göçmen, “herhangi bir zorlama olmaksızın kişisel rahatlık sağlama amacıyla, iradi bir karar alışıla göç etmeye karar veren ve bunu

gerçekleştiren kimseleri” ifade ediyor. mülteci ve sığınmacı kavramları göç etmek zorunda kalan kimseleri ifade etmesinden dolayı göçmenin ihtiva ettiği manadan ayrılıyor.

bu iki kavramın farkını ise göç eden kişinin avrupalı olup olmaması belirliyor. takibata uğrayacağından korktuğu için yahut herhangi doğal afetten, savaşıardan kaçarak bir başka ülkeye sığınan avrupalı insanlar mülteci olarak tanımlanırken avrupalı olmayanlar sığınmacı olarak tanımlanıyor. türkiye’de ise mülteci statüsünde kabul görebilmek için beş kriteri haiz olmak gerekiyor: avrupa ülkelerinden gelmek, kişinin yabancı olması, vatandaşı bulunduğu ülke tarafından diplomatik olarak korunmaması, bireysel olarak başvurusu ve kişinin vatandaşı olduğu ülkede zulme uğrama riskinin haklı bir dayanağı bulunması. bununla birlikte ülkemizde bulunan sığınmacılara mülteci statüsü verilmiyor ancak bu insanlara “geçici uluslararası koruma” sağlanıyor. dolayısıyla ülkemizde bulunan sığınmacı konumundaki kardeşlerimiz, türk hukukuna göre “geçici koruma altındaki şartlı mülteciler” olarak tanımlanıyor.

önemi ve muhtevası izah edilen bu tanımlamalardan sonra müellif dört farklı kavramın daha tanımını yapıyor. göç meselesini temel olarak kavrayabilmek açısından bu kavramların da anlamlarına vakıf olmakla önem arz ediyor. asimilasyon göç terimleri sözlüğüne göre, “azınlık konumunda bulunan bir etnik ya da sosyal grubun çoğunluğu oluşturan hâkim grupla uyumlu hale gelmesi” olarak tanımlanıyor. biraz dikkatli bir okuyucu bu tanımdaki art niyeti hemen sezecektir. asimilasyon elbette yalnızca bir uyum süreci değil; azınlıkta kalan topluluğu ifsad eden, kültürünün yok olmasına sebep olan bir kıyımdır. bu bağlamda özelde sosyal bilimler olmak üzere tüm bilim literatürünün batı paradigması ile oluşturulduğu ve bu kavramları çok iyi anlayıp hakkaniyetli bir şekilde revize etmemiz gerektiği unutulmamalıdır. entegrasyon ise hem hâkim hem de azınlık konumundaki topluluğun karşılıklı iş birliğine dayanan bir yöntem olarak karşımızda durmaktadır. fakat metnin ilerisinde de bahsedileceği gibi batı, bilhassa almanya, bu kavramın da arkasına sığınarak üstün millet fikrini tedavülde tutmak için elinden gelen her şeyi yapmaktadır. tüm bu vaziyet hâkim paradigmaya karşı pürdikkat kesilerek okumalar yapılması ve yeniden bir literatür inşasının gerekliliğini göstermektedir.

bir milletin ana yurdundan ayrılarak farklı bir coğrafyada yaşamını sürdüren kolunu ifade eden bir kavram olarak diaspora, literatürde daha çok yahudiler için kullanılmıştır. diasporalar genel olarak ortak bir vizyon, bütüncül bir hafıza ve oldukça kuvvetli bir bağlılık göstermektedirler; bilhassa ana yurtlarına döneceklerine dair olan inançları kutsiyet ifade edecek kadar güçlenmiştir. dolayısıyla bu gibi gruplar dünyanın gidişatına yön verme potansiyeli taşıyabilirler. bu nedenle doğru kanallarla ve doğru bir iletişim ile yönetilmeleri gerekmektedir. doğal olarak arzın çeşitli bölgelerine yayılmış bir milleti bir araya getirecek olan mefhumun kuvveti ile diasporanın gelecekteki dünyada alacağı konumun kuvveti doğru orantılı olacaktır. bu bağlamda şu fıkre kapılmamız bize bir ümit kapısı aralayacaktır: günümüzde karşı karşıya bulunduğumuz islamofobi mefhumu, önünde sonunda müslüman topluluklar arasındaki inanç bağının kuvvetlenmesine sebebiyet verecektir. suriyeliler, afganlar, myanmarlılar, afrika kavimleri,

türkistan türkleri başta olmak üzere yerlerinden edilmiş müslüman kavimlerin günün birinde bir diaspora oluşturmaları işten bile değildir.

peki, diaspora ihtiva eden bu milletler nerelerde yaşamaktadır? cevabımız: gettolar. getto kavramı, dezavantajlı konumda bulunan yahut azınlıkta kalmış milletlerin bir arada yaşamaya çalıştıkları bölgeleri ifade etmektedir. her ne kadar gettoların göçmenler için güvenli bir alan, kültürlerini devam ettirebildikleri sınırlı bir köy ifade ettiği söylenebilirse de bu gettolar aynı zamanda bu kavimlerin bulundukları toplumla birlikte yaşama alışkanlığı geliştirmesini güçleştirmektedir. bu alışkanlığı kazanamamış diasporaların çoğunluğu oluşturan topluluk ile gerilim yaşamaması mümkün değildir. kendilerini bulunduğu toplumdan soyutlamış milletlere karşı hâkim toplumların ırkçı bir tutum sergiledikleri de gözlem alanımızda bulunmaktadır. dolayısıyla karşılıklı bir beraber yaşama alışkanlığı kazanılmadan olası gerilimlerin önüne geçilemez. bu gerilimler, iç savaşlara yol açabilmeleri bakımından oldukça tehlikeli görünmektedir.

kitabın ikinci bölümünde geçmişten günümüze göç kuramlarının muhtevası izah edilmekte. göç kavramını genel manasıyla anlamaya çalışan okuyucular için oldukça detay bilgiler içeren bu bölüm kitabın okuması en zor bölümlerinden birisi gibi görünüyor. ayrıca bölümün başında yazarın da ifade ettiği gibi günümüzde göçü etkileyen faktörlerin niceliği oldukça artmış görünmektedir. dolayısıyla yaşanan göçleri yalnızca bir kuramla izah etmek ve hatta evrensel bir göç kuramından bahsetmek mümkün görünmemektedir. bu metinde bahsi geçen kuramların detayına girilmeyecektir.

küreselleşme ve göç başlığıyla okura sunulan 3. bölüm bize göre kitabın en kritik bölümü olma özelliğini göstermektedir. gelişen teknoloji, iletişim ve ulaşım imkanları dolayısıyla dünyamız küresel bir köy halini almıştır. bu küreselleşme elbette göçlerin doğasını da etkilemektedir. 1789 ihtilali'nin etkisiyle kurulmaya başlamış ulus devletler günümüze kurulduğu halleri ile ulaşabilmiş değiller. bu devletler artık farklı coğrafyalardan çok fazla insana ev sahipliği yapmaktadır. başta avrupa ülkeleri olmak üzere gelişmiş endüstri ülkeleri dünyanın dört bir yanından göç almaktadır. müellif bu bağlamda göçü küresel bütünleşme sürecinin bir parçası olarak görmektedir, hal böyle iken başta vatandaşlık olmak üzere devletlerin devamı için ehemmiyet arz eden kimi kavramların yeniden tanımlanması gerektiğini savunmaktadır. göçmenlere karşı olan bakışımızı tekrar gözden geçirebilmemiz açısından şu istatistik önem arz etmektedir: 2015 yılı itibarıyla dünya üzerindeki her otuz kişiden biri göçmen konumundadır. bu ne demek? bugün yükselen aşırı sağcı ideolojilerin yahut üstün ırk gözlüğüyle dünyaya bakanların dayanak noktası kelimenin tam manasıyla hiçbir şeydir. insanlığın yüzde otuz üçünün, hatta araştırmanın üzerinden 9 sene geçtiğini göz önünde bulundurursak daha fazlasının, göçmen olduğu bir dünyada ulus devletçilik oynamak yahut herhangi bir milleti sırf kökeni sebebiyle aşağı görmek; insanlığımızın esfel-i sâfilîn konumuna her geçen gün yaklaştığını göstermektedir.

kitabın 4.bölümü tıpkı 2. bölümü gibi teorik bilgi yüklü ve okunması zor bir bölüm olarak karşımızda duruyor. göç yönetimi ve aktüel göç politikaları başlıklı bu bölüm, göç yönetiminin temel esaslarından ve günümüzde devletlerin ahvali nasıl yönetmeye çalıştıklarından bahsediyor. göçün yalnızca bir yer

değişikliği olmadığından aksin; siyasi, iktisadi ve sosyal boyutlarıyla insan hayatının neredeyse tamamını ilgilendirdiğinden daha evvel bahsedilmişti. bu bağlamda müellife göre, göç yönetiminin de bu çok yönlülük göz önünde bulundurularak ele alınması gerekmektedir.

bölümün devamı göç yönetiminin bahsi geçen yönlerden değerlendirilmesini içermektedir. burada anlatılanlar meseleyi genel manasıyla kavramaya çalışan bizler için ayrıntı kalmaktadır, alanda uzmanlaşmak isteyenlerin incelemesini tavsiye ediyoruz.

ilgili bölümün sonuna gelindiğinde çeşitli ülkelerin güncel göç politikalarının birer değerlendirmesi okunmaktadır. birkaç örneğin ayrıntısına inmekte fayda görüyoruz. amerika birleşik devletleri'nin ingiliz uyum yaklaşımına göre; göçmenlerden önce ingilizce yeterliliklerini göstermeleri, ardından da toplumda hâkim olan ingiliz kültürüne uyum göstermeleri beklenmektedir. abd'nin bu yaklaşıma ek olarak uyguladığı eritme potası yaklaşımı ise göçmenlerin ait oldukları etnik ve kültürel yapıyla bağlarını koparmaksızın gelmiş oldukları ülkede tüm farklılıklarla birlikte ortak bir kültürel yaşamın inşa edilmesi fikrine dayanmaktadır. haricen almanya'nın entegrasyon yaklaşım'na da göz atalım. 2018 yılı verilerine göre ortalama 83 milyon nüfusu bulunan almanya'da yaklaşık 19 milyon göçmen yaşamaktadır. bu göçmenlerin büyük kısmını türkler ve doğu avrupalılar oluşturmaktadır. 1970'li yıllardan itibaren göçmenlerin kalıcı olacağı tespitini yapan almanya devleti, kendine özgü bir entegrasyon modeli geliştirmiştir. bu model, göçmen işçilerin öncelikli olarak sektörel adaptasyonunu sağlamaya yöneliktir. bu sayede göçmenlerin ülke ekonomisine direkt olarak katkı vermeleri hedeflenmektedir. her ne kadar karşılıklı uyum tutumu ön plana çıkarılmaya çalışılsa da almanya'da söz konusu uyum daha çok asimilasyona evrilmiştir. bu bağlamda, ülkeye gelen göçmenlere evvela çok sıkı bir dil eğitimi verilmekte olup alman kültürü ile ilgili vatandaşlık hak ve ödevlerini öğrenmek, ayrıca alman tarihini ihtiva eden birtakım kurslar zorunlu tutulmaktadır. bu tutum tam olarak bir ulus devletten beklenecek bir tutumdur. dolayısıyla kendinden olmayan insanların kültürlerini ifsad etmeye yönelik yahut bu insanlara asimile olmaksızın yaşama hakkı tanımayan bu ulus devlet modeli yerle yeksan olmaya mahkumdur.

türkiye ve göç başlıklı 5. bölüm, geçmişten günümüze ülkemizde gözlemlenen iç ve dış göçlerin izahını ve bu göçlere dair birtakım değerlendirmeleri içermektedir. daha çok tarihi ve istatistiki verileri ihtiva eden bu bölümün detayları da metnimizin amacını aşmaktadır. dolayısıyla bu konudaki detaylara hâkim olmak isteyen okuyucu ilgili bölümü incelemekte özgürdür.

eserin sonuna geldiğimizde müellif, ülkemizdeki suriyelilerin durumunu değerlendirmeye almıştır. evvela suriye'den göçün en önemli nedeni olan suriye iç savaşının kısa bir tarihçesi aktarılmakta. ardından göçün diğer nedenleri sırasıyla izah edilmektedir. bu nedenlerden en önemlisi hiç şüphesiz suriye devletinin izlediği ekonomi politikasıdır. bu politikaya göre devlet; bankacılık, turizm ve ticaret gibi hizmet sektörlerini öncelemiş, sanayileşme gibi üretim faaliyetlerini arka plana atmıştır. bu politika da halkın alım gücünü çok fazla düşürmüş ve hükümete karşı tepki gösterir hale getirmiştir. diğer taraftan bürokrasinin her yerinde gözlenen yolsuzluk olayları da kamçılayıcı etki göstermiştir. tüm bu nedenler ve en sonunda

çıkan iç savaş sonucu ülke nüfusunun yaklaşık yarısını oluşturan 13 milyon kişi çeşitli bölgelere iltica etmek zorunda kalmıştır. şubat 2019 verilerine göre türkiye’de 3.644.342 suriyeli sığınmacı bulunmaktadır. görüldüğü üzere suriye krizi beraberinde bu sığınmacı nüfusunun başta türkiye olmak üzere çeşitli yerlere orantısız olarak dağılmasına neden olmuştur.

bu orantısızlık ülkemizde, hem ideolojik olarak hem de iktisadi olarak yönetilmesi güç problemlere yol açmıştır. sosyokültürel bağlamda suriyeliler için bir öteki tanımlaması ortaya çıkmış görünmektedir. krizin başında ülkemizin kardeş, muhacir, komşu gibi adlandırılmalarla önüne geçmeye çalıştığı bu problemin ne yazık ki önü alınamamış olup problem gelinen noktada bu mazlumların ülkeden sınır dışı edilmesi gerektiği düşüncesine yol açacak kadar büyümüştür. bu probleme yol açan mefhumların başında dil, kültür ve yaşam tarzı farklılıkları; mültecilerin ülkemizde suç oranlarını arttırdığının düşünülmesi ile suriyelilerin türk iktisadı üzerinde olumsuz etkisi olduğuna dair kamuoyunda oluşan genel kanı gelmektedir. elbette mesele bunlarla sınırlı olmayıp ülkemizde revaçta olan türkçülük, milliyetçilik akımlarının da etkisi oldukça fazladır. özellikle gençler arasında tutunan türkçülük ideolojisi ülkemizin gençlerini muhacir kardeşlerimize karşı düşmanlığa ve hatta onların ölümünü istemeğe kadar götürmektedir.

son bölüme geçmeden evvel mühacir kardeşlerimizin ülkemizdeki suç oranlarını nasıl etkilediğini irdelemekte fayda görüyoruz. ağustos 2021’de koç üniversitesinde “the effect of 3.6 million refugees on crime” başlığıyla yapılan çalışmanın sonuçları oldukça çarpıcı. çalışmaya göre mültecilerin saldırılar, cinsel suçlar, kaçırma vakaları ve iftira vakaları oranının üzerinde kesin; cinayet ve hırsızlık vaka oranlarını üzerine görece negatif etkileri olduğu gözlemlenmiş. yalnızca kaçakçılık vakalarının üzerinde pozitif etkilerinin bulunduğu söylenmiştir. bu oran yaklaşık %40’a tekabül etmekte, dolayısıyla kaçakçılık vakalarının istatistiksel olarak yüksek oranda arttığını söyleyebiliriz. haricen yukarıda sayılan suç oranlarında artışı bir kenara bırakalım, mülteci sayısındaki artışın bu suç türlerinin ortaya çıkışında azalmaya yol açtığı gözlemlenmiş. hal böyle iken kamuoyunda yüksek sesle tekrar edilen “suriyeliler toplumumuzu ifsad ediyor, çocuklarımıza zarar veriyorlar, suç oranlarını arttırdılar.” gibi söylemlerin hiçbir karşılığı bulunmamaktadır. bu tarz söylemlerin medya eliyle ve dolayısıyla art niyetle yayıldığını söylemekte de beis görmüyoruz. dolayısıyla sosyal medya başta olmak üzere medya eliyle maruz kaldığımız bilgilerin sıhhatinden emin olarak birtakım fikirleri tercih etmemizde fayda var. bahsi geçen çalışmayı ayrıntılarıyla incelemenizi şiddetle tavsiye ediyoruz.

kitabın en sonunda müellif suriyeli mülteciler meselesinin çözümü ve uyum sağlanması ile ilgili önerilerini sıralamaktadır. bu önerileri kısaltarak aynen aktarmak oldukça faydalı olacaktır:

başlangıçta misafir olarak kabul ettiğimiz bu kardeşlerimizin artık ülkemizde kalıcı olduğunu kabul etmekte fayda var. dolayısıyla ülkemizin göç politikasını, geçicilik anlayışından uzaklaşıp kalıcılığı esas alan bir yaklaşımla kuşatıcı bir şekilde güncellemesi gerekmektedir.

bahsi geçen uyumun yalnızca sığınmacıların çabasıyla gerçekleşemeyeceği aşıkâr. bu nedenle toplumsal uyum, hakim kùltürün dayatılmasından sıyrılmalı ve eşit haklar ilkesiyle ortak yaşam çabası olarak anlaşılmalıdır.

suriyeliler ile ilgili olumsuz algının temelinde dil ve kùltür farklılığının olduğunun farkına varılmalı ve ortak bir dil yakalanmalıdır. bu bağlamda suriyelilere türkçe öğretilimi azami seviyede yaygınlaştırılmalıdır. haricen bizim vatandaşlarımızdan gönüllü olanlara da devlet eliyle arapça eğitimi verilmelidir.

suriyeli göçünün ÷lke ekonomisine çeşitli düzeylerde etkide bulunduğu bilinmektedir. özellikle yerli halkın tercih etmediği ve düşük ücretli iş kollarında sığınmacıların önemli bir işgücü eksikliğini giderdikleri, dolayısıyla suriyelilerden kaynaklanan iş kayıplarının pratik bir gerçeklik taşımadığı anlaşılmaktadır. göçün başladığı tarihten bu yana geçen sekiz yıllık sürede suriyelilere yönelik bazı şehirlerde gelişen kimi olaylar istisna kabul edilirse kitlesel düzeyde herhangi bir çatışmanın ortaya çıkmaması da bu durumu kayıtlamaktadır. söz konusu çatışmasızlığın anlaşılmasında suriyelilerin toplumda orta sınıfı oluşturan "mavi yakalılar" yahut "beyaz yakalılar" olarak bilinen işçi ve memur istihdamına ortak olmamaları en başat etken gibi görünmektedir. bununla birlikte, toplumda göçmenlerin ekonomiye olumsuz etkide bulunduklarına yönelik göz ardı edilemeyecek seviyede bir kanaat ve kaygının var olduğu bilinmektedir. dolayısıyla bu algının değiştirilmesine dönük olarak kamuoyunu doğru bilgilendirici etkinliklere ve medya üretimlerine yer verilmesi gerekmektedir.

halkımızı suriyelileri bir güvenlik tehdidi olarak algıladığı bilinen bir gerçektir. fakat bu meseledeki bakışın yanlışlığını daha evvel izah ettik. bu izahın daha geniş kitlelere ulaşacak şekilde yapılması ve medya eliyle de gerçeklerin duyurulması gerekmektedir.

suriyelilerin sahip oldukları entelektüel ve mesleki birikime uygun istihdam alanlarına yönlenebilmelerini sağlayacak düzenlemelerin gerçekleştirilmesi önem arz etmektedir. bu düzenlemeler kayıt dışı istihdam ve ocuk işçiliği gibi istismara açık alanlar üzerinde önemli bir sınırlayıcı etki oluşturmaının yanında gelişmiş insan kaynağının türkiye'de tutularak sosyo-ekonomik kalkınmaya katkı sağlanmasına yardımcı olacaktır.

suriyelilerin okul öncesinden başlamak üzere tüm kademelerde okullaşmalarının ve eğitim süreçlerine etkin katılımlarının sağlanması gerekmektedir.

suriyelilerin ÷lke içindeki ikamet alanlarını düzenleyen bir iskân politikasının oluşturulmasında ne yazık ki geç kalınmıştır, bu da gettolaşmaya yol açmıştır. getto yapılanması şeklinde görünen yerleşim kümelenmeleri ve etkileşimden uzak biçimde gelişen dışa kapalı toplumsal yapılar içinde, eğitimden görece uzak, düşük gelir seviyesine sahip, dışlanmışlık hissi içinde kimlik sorunları yaşayarak büyüyen bir kitlenin varlığı, her şeyden önce orta ve uzun vadede yeni güvenlik risk ve sorunlarının ortaya çıkmasına uygun zemin hazırlamaktadır. dolayısıyla süreç yönetiminin bundan sonraki aşamalarında iradi ve sistemli politikalar geliştirilerek toplum kesitlerin birbiriyle üst sevi- yede temasının sağlanmasını mümkün kılacak mekânsal düzenlemelere gidilmelidir.

süreç yönetiminde merkezî idare anlayışının esnetilerek göçten etkilenen bölge ve şehirler bazında uygun stratejilerin geliştirilmesi önem arz etmektedir.

başta türkiye olmak üzere bölge ÷lkelerine yüklenen orantısız sorumluluk sürdürülebilir politika üretimlerini zorlaştırmaktadır. dolayısıyla uluslararası toplumun konuyla ilgili duyarlılığını artıracak ve özellikle mali destek kalemlerini büyütecek siyasi çalışmalara ağırlık verilmesine ihtiyaç duyulmaktadır.

türkiye'deki suriyelilere vatandaşlık verilmesi, kamuoyunda sıklıkla tartışılan konulardan biridir. esasen vatandaşlık hakkı uyum süreçlerinin son aşamasını oluşturmaktadır. dolayısıyla vatandaşlık hakkının tanınması öncesinde toplumsal kabulün belirli bir düzeye erişmesi ve sosyo-ekonomik uyumun sağlanmış olması beklenmektedir. başka bir açıdan bakıldığında, vatandaşlık ortak bir geleceğin paylaşımı anlamına gelmektedir. ancak bu konuda türkiye toplumunun endişesinin oldukça yüksek seviyelerde bulunduğu göz ardı edilmemelidir. bugüne kadar yaklaşık 80 bin sığınmacının vatandaşlığa kabulü gerçekleşmişse de türkiye'deki suriyelilere kitlesel düzeyde vatandaşlık verilmesinin şu an için gerçekleştirilebilir bir uygulama olmadığı ya da en azından toplumun böylesi bir düzenlemeye hazır olmadığı söylenebilir. toplumsal uyumla ilgili gerekli hazırlık aşamaları tamamlanmadan böylesi hukuki düzenlemelere yer verilmesi sosyal psikolojinin korunumu açısından da uygun görünmemektedir.

son tahlilde kitapta bahsi geçen konuları bizi ilgilendirdiği kadarıyla incelemeye çalıştık. verimli bir okuma olduğu kanaatindeyim. meramımı ifade edebildiğimi ümit ediyor, hayra vesile olması için dua ediyorum. metnin sonunda müellifin önerdiği ileri okumaları aynen aktarmakta fayda gördüm. vesselam.

ileri okumalar

- *castles, s. ve miller, m. j. (2008). göçler çağı: modern dünyada ulus- lararası göç hareketleri. b. u. bal ve 1. akbulut (çev.). istanbul: istanbul bilgi üniversitesi.*
- *chambers, ı. (2005). göç, kültür, kimlik. (çev.). istanbul: ayrıntı. 1. türkmen ve m. beşikçi*
- *cohen, j. h ve sirkeci, ı. (2011). cultures of migration the global natu- re of contemporary mobility. austin: university of texas.*

- cohen, r. (1997). *global diasporas: an introduction*. london: ucl. erdoğan, m. m. (2015). *türkiye'deki suriyeliler toplumsal kabul ve uyum*. istanbul: istanbul bilgi üniversitesi.
- faist, t. (2003). *uluslararası göç ve ulus aşırı toplumsal alanlar*. a. z. gündoğan (çev.). istanbul: bağlam.
- kaya, a. (2016). *islam, göç ve entegrasyon güvenlikleştirme çağı*. n. y. ural (çev.). istanbul: istanbul bilgi üniversitesi.
- piore, m. j. (1979). *birds of passage. migrant labor and industrial so- cities*. cambridge: cambridge university.
- portes, a. (1995). *the economic sociology of immigration: essays on networks, ethnicity and entrepreneurship*. new york: russel sage.
- safran, w. (1999). *diasporas in modern societies: myths of homeland and return*. massachusetts: edward elgar.
- sirkeci, ı., şeker, b. d. ve çağlar, a. (2015). *turkish migration identity and integration*. london: transnational.
- treibel, a. (1990). *migration in modernen gesellschaften soziale folgen von einwanderung und gastarbeit*. münih: juvena verlag.
- zachariah, k. c. ve rajan, s. 1. (2015). *researching international mig- ration*. new delhi: routledge.